

*Agata Zagórowska**

**UWARUNKOWANIA DEMOGRAFICZNE ROZWOJU
ZASOBÓW PRACY WOJEWÓDZTW NADODRZAŃSKICH
(OPOLSKIEGO, DOLNOŚLĄSKIEGO, LUBUSKIEGO
I ZACHODNIOPOMORSKIEGO)**

WPROWADZENIE

Dynamika rozwoju współczesnego świata kojarzona z wahaniami koniunkturalnymi i megatrendami prowadzi nie tylko do zmian biegunów wzrostu w układzie przestrzennym, ale też wywołuje dysharmonię między rozwojem społecznym, gospodarczym, demograficznym i ekologicznym.

Współzależność rozwoju społeczno-gospodarczego, zaludnienia i potencjału środowiska przyrodniczego, kieruje uwagę w stronę należytego zrozumienia uwarunkowań i konsekwencji procesów ludnościowych, które powinny stanowić podstawę do podejmowania decyzji na szczeblu światowym, kontynentalnym, ogólnokrajowym czy też regionalnym.

Polska należy do tych krajów, w których pogłębiają się różnice regionalne, wyrażające się w dwóch wymiarach: wielkie miasta – reszta kraju, wschód – zachód.¹ Zatem szczególnego znaczenia nabierają badania regionalne uwzględniające kontekst demograficzny.

Każdy obszar Polski ma swoją specyfikę, którą kształtowało wiele czynników natury historycznej, politycznej, gospodarczej, kulturowej. Obecnie w sferze politycznej i gospodarczej szczególne zainteresowanie budzi tzw. ściana wschodnia z uwagi na różnorodność problemów, które powodują, iż ta część kraju przedstawiona jest jako „Polska B” a przez to wymaga silnego wsparcia i wyjątkowego traktowania zwłaszcza przy rozdziale funduszy rozwojowych. Nie kwestionując argumentów przemawiających za potrzebą „zewnątrznego wspomagania” tej części kraju nie należy zapominać o wielkości i zróżnicowaniu problemów jakie występują na pozostałym obszarze (co

* Dr hab., prof. Politechniki Opolskiej, Wydział Ekonomii i Zarządzania, Katedra Rynku Pracy i Kapitału Ludzkiego.

¹ G. Gorzelak, A. Olechnicka, *Innowacyjny potencjał polskich regionów*, [w:] *Wiedza a wzrost gospodarczy*, L. Zienkowski (red.), Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2003.

wymaga systematycznych i pogłębionych badań), gdyż dla rozwoju gospodarki Polski istotne znaczenie ma równomierny i harmonijny rozwój jej regionów.

Terytorium, które niemal przez całe powojnie uważano za znajdujące się w korzystniejszej sytuacji w stosunku do reszty kraju były ziemie zachodnie, w skład których w dużej części wchodziły ziemie odzyskane po II wojnie światowej. Niniejsze opracowanie jest próbą odpowiedzi na pytanie, jak w następujących po sobie nowych warunkach ustrojowych, w nowym podziale terytorialnym oraz w nowych warunkach wynikających z integracji Polski z Unią Europejską a także dużych wahaniach koniunkturalnych (co uzasadnia przyjętą cezurę czasową ograniczającą rozważania do lat 2000–2009), dokonywał się rozwój zasobów pracy 4 województw: opolskiego, dolnośląskiego, lubuskiego i zachodniopomorskiego, będący silnie zdeterminowany demograficznie. Istotnym jest również ukazanie tej kwestii w perspektywie 2035 r. z uwagi na generacyjny charakter rozwoju demograficznego.

Tabela 1.

Ludność napływowa w 1950 r.

Województwo	% ludności
Opolskie	46,0
Wrocławskie	95,0
Zielonogórskie	97,2
Szczecińskie	97,3

Źródło: E. Rosset, *Demografia Polski*, tom 1, na podstawie Spisu Powszechnego z 1950 r.

Będzie to równocześnie próba uzyskania odpowiedzi na pytanie o wykorzystanie dywidendy demograficznej, w postaci licznych roczników zasilających zasób pracy a wynikającej z kolejnego echa powojennego wyżu demograficznego przez pryzmat kształtowania się sytuacji na rynku pracy.

Analizowany obszar Nadodrza z punktu widzenia procesów ludnościowych stanowi fenomen nie tylko w skali kraju, lecz także Europy, a nawet świata. Powojenne przemieszczenia ludności obszaru z całej Polski, zwłaszcza z byłych terenów wschodnich, spowodowały zmieszanie się na badanym terytorium odmiennych demograficznie grup regionalnych o zróżnicowanym poziomie cywilizacyjnym i kulturowym (tabela 1).²

² R. Rauziński, A. Zagórska, *Sytuacja demograficzna społeczeństwa Nadodrza w latach 1946–2035 (województwa: opolskie, dolnośląskie, lubuskie, zachodniopomorskie)*, [w:] *Zarządzanie rozwojem regionu – wymiar społeczny, gospodarczy i środowiskowy*, K. Malik

Charakterystyczne dla badanego obszaru było to, iż po zakończeniu osadnictwa, będącego głównym czynnikiem kształtującym ludność, była młoda struktura wieku, która pozwalała na odrobienie strat demograficznych z okresu wojny. Efektem tego był wysoki przyrost demograficzny sięgający 30%³ nazwany powojennym wyżem demograficznym, skutkującym kolejnymi wyżami, stanowiącymi jego słabnące echo.

Złożoność czynników oddziałujących na zmiany ludnościowe analizowanych województw sprawia, że zasiedlenie tych ziem, a następnie odbudowę biologiczną potencjału ludzkiego należy traktować w kategoriach sukcesu demograficznego. 65 lat przemian (1945–2009) daje aktualnie zasadniczo odmienny obraz ludności zamieszkującej ten obszar, chociaż zjawiska powojenne zaznaczają swój wpływ także obecnie.

Nadodrze posiada określone predyspozycje rozwojowe, które tkwią głównie w czynniku ludzkim, położeniu geograficznym, ziemi i jej surowcach oraz walorach turystycznych.⁴

TENDENCJE DEMOGRAFICZNE W WOJEWÓDZTWACH: OPOLSKIM, DOLNOŚLĄSKIM, LUBUSKIM I ZACHODNIOPOMORSKIM W LATACH 2000–2009

Przemiany ludnościowe dokonujące się współcześnie nabierają szczególnego znaczenia ze względu na swoją głębokość, intensywność i różnorodne skutki.

Znajomość podstawowych procesów i struktur demograficznych stanowi warunek *sine qua non* dla programowania rozwoju każdego regionu.

Należyte rozumienie uwarunkowań i konsekwencji procesów ludnościowych stanowi aktualnie podstawę do podejmowania strategicznych decyzji na szczeblu światowym, kontynentalnym, ogólnokrajowym czy regionalnym.

Dlatego też wszelkie działania zmierzające do wykorzystania czynnika ludzkiego (kapitału ludzkiego), jako głównego endogenicznego czynnika rozwoju wymagają, zarówno analizy retrospektywnej, diagnozy aktualnej sytuacji, jak i prospektywnego ukazania zmian w populacji zamieszkującej dany obszar.

(red.), Politechnika Opolska, Wydział Zarządzania, Samorząd Województwa Opolskiego, Komitet Przestrzennego Zagospodarowania Kraju PAN, Komitet Nauk o Pracy i Polityce Społecznej PAN – Komisja Regionalnej Polityki Społecznej, Opole 2010.

³ P. Eberhardt, *Przemieszczenie ludności na terytorium Polski spowodowane II wojną światową*, PAN IGiPZ, „Dokumentacja Geograficzna”, nr 15, Warszawa 2000.

⁴ R. Rauziński, A. Zagórska, *Sytuacja demograficzna społeczeństwa...*, *op. cit.*

Pierwszą dekadę XX w. w Polsce i na obszarze czterech opisywanych województw cechował spadek liczby ludności, względnie trwała jej struktura według miejsca zamieszkania, co ilustrują dane zawarte w tabelach 2 i 3, z których wynika, iż w skali ogólnopolskiej liczba ludności zmniejszyła się w całym badanym okresie o 1,2% a w odniesieniu do województw: opolskiego, dolnośląskiego, lubuskiego i zachodniopomorskiego spadła łącznie o 243,1 tys. osób, stanowiąc znacznie większy ubytek bo aż o 3,5%.

Tabela 2.

**Ludność województw: opolskiego, dolnośląskiego, lubuskiego,
zachodniopomorskiego w latach 2000–2009 (w tys.)**

Województwa	Lata										Przyrost/ spadek -	Dynamika 2000–2009 2000=100
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009		
Dolnośląskie	2972,6	2970,0	2904,6	2898,3	2893,0	2888,2	2882,3	2878,4	2877,0	2876,6	-96,0	96,8
Lubuskie	1023,9	1024,4	1008,1	1008,7	1009,1	1009,1	1008,5	1008,4	1008,9	1010,0	-13,9	98,6
Opolskie	1084,6	1080,5	1061,0	1055,6	1051,5	1047,4	1041,9	1037,0	1033,0	1031,0	-53,6	95,0
Zachodnio- pomorskie	1773,3	1734,3	1697,7	1696,0	1694,8	1694,1	1692,8	1692,2	1692,9	1699,1	-80,2	95,5
Polska	38644,2	38632,4	38218,5	38190,6	38173,8	38157,0	38125,4	38115,6	38135,8	38167,3	-476,9	98,8

Źródło: Roczniki Statystyczne województw z lat 2000–2010.

Tabela 3.

**Struktura ludności województw: wg miejsca zamieszkania
w latach 2000–2009 (w %)**

Województwa	2000		2001		2002		2003		2004		2005		2006		2007		2008		2009	
	M	W	M	W	M	W	M	W	M	W	M	W	M	W	M	W	M	W	M	W
Dolnośląskie	71,5	28,5	71,4	28,6	71,3	28,7	71,1	28,9	71,0	29,0	71,1	28,9	70,9	29,1	70,6	29,4	70,5	29,5	70,3	29,7
Lubuskie	64,7	35,3	64,6	35,7	64,5	35,5	64,4	35,6	64,2	35,8	64,1	35,9	64,0	36,0	63,9	36,1	63,7	36,3	63,6	36,4
Opolskie	52,3	47,7	52,3	47,7	52,5	47,5	52,4	47,6	52,7	47,3	52,6	47,4	52,6	47,4	52,5	47,5	52,4	42,6	52,3	47,7
Zachodnio- pomorskie	69,6	30,4	69,5	30,5	69,4	30,6	69,3	30,7	69,3	30,7	69,2	30,8	69,0	31,0	68,9	31,1	68,8	31,2	68,7	31,3
Polska	61,8	38,2	61,7	38,3	61,7	38,3	61,6	38,4	61,5	38,5	61,4	38,6	61,3	38,7	61,2	38,7	61,1	38,9	61,0	39,0

M – miasto,

W – wieś.

Źródło: Roczniki Statystyczne województw z lat 2000–2010.

Zróźnicowanie tendencji spadkowych było wyraźne i wynosiło od 5% w województwie opolskim do 1,4% w województwie lubuskim. Struktura ludności według miejsca zamieszkania wykazywała natomiast względną stałość, przy czym na uwagę zasługuje fakt, że największy odsetek ludności zamieszkującej w miastach charakteryzował województwo dolnośląskie (70,3), którego stopień urbanizacji przewyższał o prawie 10 punktów procentowych

wartość ogólnopolską (tabela 3), a najwyższy procentowy udział ludności wiejskiej w ogółu ludności – województwo opolskie – 47,7%.

Obserwowane zmiany w liczbie ludności badanego obszaru wynikały z odmiennego kształtowania się poszczególnych elementów ruchu naturalnego i ruchu wędrownego oraz zachodzących relacji między nimi.

Dane zawarte w tabelach od 4 do 11 wykazują, iż w województwie opolskim, które odznaczało się najsilniejszym spadkiem liczby ludności nałożyły się na siebie dwie negatywne tendencje w postaci spadku przyrostu naturalnego i utrzymującego się na relatywnie najwyższym poziomie wśród zarówno analizowanych regionów, jak i w kraju, ujemnego salda migracji wewnętrznych i zagranicznych.

W województwach lubuskim i zachodniopomorskim ubytki ludności spowodowane migracjami były częściowo łagodzone przez dodatni przyrost naturalny.

Województwo dolnośląskie wyróżniało się na tle opisywanych województw utrzymującym się od 2006 r. dodatnim saldem migracji wewnętrznych, które w 2009 r. osiągnęło wyższą wartość od salda migracji zagranicznych, co niewątpliwie świadczy o wzroście jego atrakcyjności, wiążącej się z silnym działaniem czynników przyciągających ludzi, do których należy wysoki poziom urbanizacji. Ta zmienna demograficzna jest istotna, gdyż warunkuje obie strony rynku pracy (podażową i popytową) wpływając m. in. na wyższą aktywność ekonomiczną ludności w miastach i lepsze jej wykształcenie (podaż pracy) oraz wyższy poziom konsumpcji generujący wyższy popyt, co przekłada się na większe zapotrzebowanie na siłę roboczą (popyt).

Tabela 4.

Urodzenia i zgony (woj. dolnośląskie)

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Urodzenia	26062	25696	24439	23958	24915	25719	26552	27591	29847	29826
Zgony	28288	27472	27456	27964	28402	28603	29082	29815	30465	30872
Przyrost naturalny	-2226	-1776	-3017	-4006	-3487	-2884	-2530	-2224	-618	-1046

Źródło: Roczniki Statystyczne województw z lat 2000–2010.

Tabela 5.**Urodzenia i zgony (woj. lubuskie)**

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Urodzenia	10012	9989	9440	9279	9857	9915	10423	10796	11351	11499
Zgony	8894	8572	8646	9449	8925	9135	9275	9452	9572	9780
Przyrost naturalny	+1118	+1417	+794	-170	+932	+780	+1148	+1344	+1779	+1719

Źródło: Roczniki Statystyczne województw z lat 2000–2010.

Tabela 6.**Urodzenia i zgony (woj. opolskie)**

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Urodzenia	9369	8927	8452	8147	8204	8496	8460	8493	9177	9280
Zgony	9378	9134	9288	9026	9192	9471	9421	9622	9809	9718
Przyrost naturalny	-9	-207	-836	-879	-988	-975	-961	-1129	-632	-438

Źródło: Roczniki Statystyczne województw z lat 2000–2010.

Tabela 7.**Urodzenia i zgony (woj. zachodniopomorskie)**

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Urodzenia	16881	16384	15717	15696	15926	16108	16411	17108	18191	17848
Zgony	15018	14496	14838	14905	15249	15267	15657	15817	16321	16371
Przyrost naturalny	+1863	+1888	+879	+791	+677	+841	+754	+1291	+1870	+1477

Źródło: Roczniki Statystyczne województw z lat 2000–2010.

Tabela 8.**Urodzenia i zgony Polska**

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Urodzenia	378348	368205	353705	351072	356131	364383	374244	387873	414499	417589
Zgony	368028	363220	359486	365230	363522	368285	369686	377226	379399	384940
Przyrost naturalny	+10320	+4985	-5781	-14158	-7391	-3902	+4558	+10647	+35100	+32649

Źródło: Roczniki Statystyczne województw z lat 2000–2010.

Tabela 9.**Saldo migracji wewnętrznych**

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Dolnośląskie	-573	+177	-684	-1219	-890	-930	404	347	526	1131
Lubuskie	-440	-812	-795	-435	-370	-435	-527	-479	-219	-450
Opolskie	-88	-247	-682	-540	-421	-633	-837	-745	-439	-616
Zachodnio-pomorskie	-163	-558	-952	-1386	-1090	-1040	-1328	-1545	-1151	-990

Źródło: Roczniki Statystyczne województw z lat 2000–2010.

Tabela 10.**Saldo migracji zagranicznych**

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Dolnośląskie	-1399	-1192	-1418	-1038	-516	-919	-4030	-1917	-1686	-224
Lubuskie	-139	-243	-201	-184	-23	-211	-1067	-736	-463	-23
Opolskie	-3644	-3518	-3936	-3695	-2976	-2552	-3961	-3317	-2896	-1107
Zachodnio-pomorskie	-447	-490	-400	-190	-302	-683	-474	-227	-265	147
Polska	-19668	-16743	-17945	-13763	-9382	-12878	-36134	-20485	-14865	-1196

Źródło: Roczniki Statystyczne województw z lat 2000–2010.

Tabela 11.**Ogólne saldo migracji na 1000 ludności**

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Dolnośląskie	-0,7	-0,3	-0,7	-0,8	-0,5	-0,6	-1,3	-0,5	-0,4	0,3
Lubuskie	-0,6	-1,0	-1,0	-0,6	-0,4	-0,6	-1,6	-1,2	-0,7	-0,5
Opolskie	-3,4	-3,5	-4,3	-4,0	-3,2	-3,0	-4,6	-3,9	-3,2	-1,7
Zachodnio-pomorskie	-0,4	-0,6	-0,8	-0,9	-0,8	-1,0	-1,1	-1,0	-0,8	-0,5
Polska	-0,5	-0,4	-0,5	-0,4	-0,2	-0,3	-0,9	-0,5	-0,4	-0,0

Źródło: Roczniki Statystyczne województw z lat 2000–2010.

Znaczenie zasobów ludzkich w rozwoju gospodarczym dostrzegano od czasów S. Smitha i dziś już nikt nie kwestionuje roli kapitału ludzkiego, jako głównego czynnika rozwoju konkurencyjności gospodarki, regionów czy firm.⁵

Wyjątkowość zasobów ludzkich wynika z ich dualnego charakteru tworzonego przez kategorię kwantytatywną determinowaną przebiegiem procesów demograficznych oraz jakościową – kwalitatywną – będącą wypadkową oddziaływania wielu czynników, z główną rolą czynnika historycznego. Kwantytatywna strona zasobów ludzkich, poddawana fluktuacji wyżów i niżów demograficznych, ulega w czasie zmianom, zarówno co do liczebności, jak i struktury. Dlatego na opisywanym obszarze w badanym okresie występują wahania liczby urodzeń z ogólną, długofalową tendencją malejącą. Tendencja ta w przypadku zgonów jest odwrotna przy występującej zmienności w poszczególnych latach. Zmiana relacji urodzenia-zgony powoduje, że struktura według wieku badanej populacji ulega przekształceniu.

Aspekt kwalitatywny stanowi zawsze implikację m.in. systemu gospodarczego i systemu edukacyjnego. Jednym z ważnych parametrów opisujących jakościową stronę zasobów ludzkich, a tym samym głównym komponentem kapitału ludzkiego jest wykształcenie.⁶

Koniec XX wieku zaznaczył się – nie mającym w przeszłości precedensu – wzrostem roli kapitału ludzkiego w rozwoju gospodarki na wszystkich poziomach: makro, mezo i mikro.⁷

W Polsce zapotrzebowanie na wiedzę, kapitał ludzki, informację zostało dodatkowo wzmocnione przez transformację gospodarki, co spowodowało boom edukacyjny na niespotykaną dotychczas skalę, wynikający m.in. z:

- odziedziczonej po poprzednim ustroju luce edukacyjnej,
- zapotrzebowania transformującej się gospodarki,
- rosnących aspiracji młodych ludzi.

⁵ A. Zagórska, *Wykształcenie jako element kapitału ludzkiego mieszkańców Śląska Opolskiego*, [w:] *Kapitał ludzki w rozwoju regionu. Uwarunkowania makro i mikroekonomiczne*, K. Heffner, K. Malik (red.), Opole 2005.

⁶ A. Zagórska, *Uwarunkowania demograficzne rozwoju opolskiego ośrodka akademickiego. Instrumentarium rozwoju. Ład społeczny*, K. Malika (red.), Opole 2007.

⁷ *Budowanie i pomiar kapitału ludzkiego w firmie*, P. Bochniarz, K. Gugala (red.), Poltext, Warszawa 2005.

Tabela 12.

**Struktura wykształcenia ludności województw:
dolnośląskiego, opolskiego, lubuskiego i zachodniopomorskiego
w 2002 i 2009 r. (w %)**

Województwa	Wyższe		Policealne		Średnie		Zasadnicze zawodowe		Gimnazjalne*, podstawowe, niepełne podstawowe i bez wykształcenia szkolnego	
	2002	2009	2002	2009	2002	2009	2002	2009	2002	2009
Dolnośląskie	10,1	16,9	3,4	24,4	30,3	10,6	23,6	25,7	32,6	22,4
Lubuskie	8,3	14,0	3,1	23,8	29,1	10,8	25,4	27,9	34,1	33,5
Opolskie	8,5	13,7	3,0	24,6	26,3	9,2	27,6	28,5	34,6	24,0
Zachodnio- pomorskie	10,2	17,2	3,1	22,4	29,3	10,8	22,4	24,2	35,0	25,4
Polska	10,1	22,6	3,2	28,5	28,9	8,8	23,7	30,6	34,1	14,0

* dane dotyczące ludności w wieku 15 lat i więcej według podziału wynikającego z nowego ustroju szkolnego

Źródło: NSP 2002, GUS Warszawa 2004, obliczenia własne na podstawie banku danych regionalnych GUS 2010.

W czołówce regionów charakteryzujących się najwyższym odsetkiem osób z wyższym wykształceniem w 2002 r. znalazły się województwa zachodniopomorskie i dolnośląskie (4 i 5 miejsce w kraju), na przeciwnym biegunie plasowało się województwo opolskie zajmując 3 miejsce od końca i województwo lubuskie – ostatnie. W 2009 r. nastąpiła wyraźna poprawa poziomu wykształcenia w poszczególnych regionach. Również wzrost odsetka osób z wyższym wykształceniem w grupie ludności powyżej 15 lat zanotowały opisywane regiony. Jednak struktura wykształcenia mieszkańców tych województw znacznie różniła się od całego kraju, zwłaszcza w odniesieniu do osób z wyższym wykształceniem, który był wyraźnie niższy. Dotyczy to także

osób legitymujących się wykształceniem gimnazjalnym i poniżej.⁸ Ponadto regionalne zróżnicowania zauważalne na podstawie danych z tabeli 12 wskazują na nierównomierny przeciętny poziom wykształcenia ludności.

Spadek przyrostu demograficznego oraz ujemne ogólne saldo migracji, przyczyniły się do głębokich zmian w strukturze wieku ludności, która ma istotne znaczenie dla rozwoju społeczno-gospodarczego w czasie teraźniejszym, jak i w przyszłości. Analiza ludności według ekonomicznych grup wieku (przedprodukcyjnym, produkcyjnym i poprodukcyjnym) w badanych województwach wskazuje na głębokie przeobrażenia polegające na zmniejszaniu się udziału ludności w wieku przedprodukcyjnym w ogólnej liczbie ludności jako konsekwencja spadku urodzeń i przenoszenia części przyrostu za granicę w wyniku migracji oraz wzroście odsetka osób w wieku produkcyjnym będącego wyrazem wyżu demograficznego z lat 80. ub. wieku (tabela 13). Groźnym następstwem spadku urodzeń jest wzrost procentowego udziału ludności w wieku poprodukcyjnym w ogólnej liczbie ludności potęgowany przedłużaniem się trwania życia.

Zmiany demograficzne zachodzące na badanym terytorium prowadzą do przekształcenia jego profilu demograficznego, którego głównymi cechami staje się depopulacja, starzenie się, perspektywa zmniejszania się zasobów pracy, przy czym tempo tych zmian jest niejednakowe w poszczególnych województwach. O ile udział ludności w wieku produkcyjnym w 2009 r. kształtował się w czterech województwach podobnie i był o 1,3% wyższy od ogólnokrajowego, to już istotnie badane regiony różniły się w pozostałych grupach wiekowych. Zdecydowanie najbardziej niekorzystnie z powodu tempa starzenia się przedstawiała się sytuacja województwa opolskiego i podobnie dolnośląskiego. Do pozytywów należy wzrost poziomu wykształcenia ludności przede wszystkim ludności aktywnej zawodowo zamieszkującej ów obszar, co nie oddała groźby występowania napięć i konfliktów międzypokoleniowych z poważnymi skutkami społecznymi i ekonomicznymi dla tych województw, tym bardziej że przekształcenia populacji na opisywanym obszarze dokonywać się będą szybciej niż w skali kraju a to zwiastuje wcześniejsze pojawienie się problemów i burzliwy ich charakter.

Współzależność zjawisk demograficznych z otoczeniem społeczno – gospodarczym ma wielostronny i różnorodny charakter. Jednym z jej aspektów jest rynek pracy, na którym uwarunkowania demograficzne znajdują odbicie

⁸ Trudno jest jednak dokonać analizy, jeżeli nie ma porównywalnych danych statystycznych, gdyż te w przypadku poziomu wykształcenia w różnych źródłach są grupowane w niejednakowy sposób.

w podaży zasobów pracy. Natomiast sytuacja rynku pracy może wpłynąć na przebieg podstawowych procesów demograficznych⁹.

Demograficzne uwarunkowania sytuacji na rynku pracy znajdują wyraz w podaży zasobów pracy, która korygowana jest przez takie czynniki, jak aktywizacja i dezaktywizacja ludności a każda z tych wielkości ma swoje własne determinanty¹⁰.

Liczba ludności w wieku produkcyjnym zależy bowiem od wcześniej kształtującej się liczby urodzeń i zgonów, dlatego kształtowanie się potencjalnych zasobów pracy w badanym okresie (zilustrowane danymi statystycznymi zawartymi w tabeli 13) jest odzwierciedleniem występujących w przeszłości tendencji demograficznych, których przejawem jest wzmocnienie falowania cyklu demograficznego i zmian liczebności w poszczególnych kategoriach wiekowych ludności.

⁹ J. Witkowski, *Rozwój ludności, a rynek pracy – Polska i Europa*, [w:] *Problemy demograficzne Polski przed wejściem do Unii Europejskiej*, Z. Strzelecki, PWE, Warszawa.

¹⁰ E. Kwiatkowski, *Bezrobocie. Podstawy teoretyczne*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2002

Tabela 13.

**Wielkość potencjalnych zasobów pracy w województwach:
dolnośląskim, lubuskim, opolskim, zachodniopomorskim
w latach 2000–2009**

Województwa	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	Przyrost (+)/ spadek (-) 2000–2009
Dolnośląskie	1863862	1886009	1850290	1869411	1883378	1894680	1896564	1896872	1895981	1892820	+28958
Lubuskie	634872	694409	638188	646631	653970	660015	662597	663580	664905	664610	+29738
Opolskie	673577	677476	666313	670348	674031	677672	677261	678251	677674	677430	+3853
Zachodnio- pomorskie	1090590	1103024	1081446	1093967	1103357	1111380	1113887	1115206	1115658	1114124	+23534
Polska	23650257	23913488	23580833	24021892	24240385	24420515	24476557	24546472	24597640	24617927	+967670

Źródło: Opracowanie własne na podstawie roczników statystycznych województw z lat 2000–2009

Analiza uwarunkowań demograficznych rynku pracy wymusza zatem uwzględnienie szerokiego spektrum cech, zjawisk i procesów demograficznych¹¹.

W okresie objętym badaniem wielkość potencjalnych zasobów pracy wzrosła w Polsce o 967 tys. osób tj. o 4%. W województwie dolnośląskim przyrost wyniósł 1,5%, w województwie lubuskim 4,7% i był najwyższy wśród analizowanych województw, jak i w skali kraju. Województwo opolskie

¹¹ A. Skórska, *Uwarunkowania demograficzne rynku pracy*, [w:] *Ekonomia rynku pracy*, D. Kotlorz (red.), Prace naukowe Akademii Ekonomicznej im. K. Adamieckiego, Katowice 2007.

wyróżniało się najniższą dynamiką w tym zakresie wynoszącą 100,6%, a województwo zachodniopomorskie charakteryzowała dynamika na poziomie 2,1%.

Kategoria ludności w wieku produkcyjnym determinuje potencjalne zasoby pracy, dlatego dla określenia faktycznych rozmiarów podaży pracy niezbędne jest użycie współczynnika aktywności zawodowej, którego wartości na badanym obszarze zestawione są w tabeli 14, z których wynika, iż w 2002 r. współczynniki te były wyraźnie niższe we wszystkich badanych województwach niż w całej Polsce. Sytuacja ta utrzymała się w 2009 r. w odniesieniu do dwóch województw lubuskiego i opolskiego, w województwie zachodniopomorskim wartość współczynnika aktywności zawodowej była analogiczna, jak dla kraju. W województwie dolnośląskim widoczny był wzrost tego parametru w stosunku do 2002 r., jak i pozostałych województw i całego kraju.

Tabela 14.

Współczynniki aktywności zawodowej (%)

Województwa	Lata	
	2002	2009
Dolnośląskie	54,2	55,9
Lubuskie	54,7	54,0
Opolskie	54,7	55,0
Zachodniopomorskie	55,4	55,2
Polska	55,5	55,2

Źródło: Rocznik Statystyczny Województw, GUS, Warszawa 2003, bank danych lokalnych.

**WYBRANE CECHY RYNKU PRACY WOJEWÓDZTW NADODRZAŃSKICH
(DOLNOŚLĄSKIEGO, LUBUSKIEGO,
OPOLSKIEGO I ZACHODNIOPOMORSKIEGO)
W LATACH 2000-2009**

Zmiany ludności i jej struktury mają istotne znaczenie dla kształtowania się podażowej strony rynku pracy. Popyt na pracę, jako drugi konieczny element rynku pracy również zdeterminowany jest wieloma czynnikami. Ze względu na skupienie się w opracowaniu na demograficznych determinantach strony podażowej, zostaną one pominięte co nie oznacza, że są mniej ważne z punktu widzenia kreowania sytuacji na rynku pracy.

Popyt na pracę, który ze względu na brak wiarygodnych danych dotyczących wolnych miejsc pracy może być jedynie zilustrowany liczbą pracujących na opisywanym obszarze charakteryzował się dużą zmiennością w czasie. Liczba pracujących w województwach: opolskim, dolnośląskim, lubuskim i zachodniopomorskim w latach 2000–2009 wykazywała ogólnie tendencję wzrostową, aczkolwiek zaznaczoną krótkotrwałymi wahaniami liczby pracujących. Największą amplitudę wahań w tej kategorii osób zaobserwować można w województwach zachodniopomorskim i dolnośląskim. Na podstawie danych z tabeli 15 można zauważyć wrażliwość zatrudnienia na zmiany sytuacji gospodarczej oraz to, że była ona wyższa niż w skali kraju.

Tabela 15.

**Pracujący w województwach: dolnośląskim, lubuskim, opolskim,
zachodniopomorskim w latach 2000–2009 (tys.)**

Województwa	2000	2001	2002*	2003*	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Dolnośląskie	795,9	772,0	661,6	656,4	659,7	674,0	696,1	733,6	770,5	980,5
Lubuskie	258,9	252,9	210,2	210,3	214,6	222,4	229,7	237,3	242,6	309,4
Opolskie	307,5	292,6	230,0	228,8	228,5	231,5	235,4	240,5	247,0	310,2
Zachodnio-pomorskie	419,8	401,5	342,3	334,0	337,3	343,0	351,9	361,5	368,6	507,8
Polska	12412,6	12155,1	9795,6	9632,4	9730,3	9895,9	10098,3	10432,3	10684,3	13449,1

* wariant B wg faktycznego miejsca pracy wg NSP.

Źródło: Roczniki statystyczne województw z lat 2000–2009.

Bezrobocie, które jest swoistym barometrem gospodarki wskazującym na jej kondycję a przede wszystkim na stopień wykorzystania zasobów pracy jest zjawiskiem zdeterminowanym przez szereg czynników dotyczących zarówno strony podażowej, jak i popytowej rynku pracy.

Istotny wpływ na kształtowanie sytuacji na rynku pracy w badanym okresie w czterech opisywanych województwach wywarł przyrost zasobów pracy, wynikający z wchodzenia na rynek pracy roczników wyżu demograficznego z lat 80. ub. wieku (po stronie podażowej) oraz ożywienie gospodarcze w latach 2004–2008 po stronie popytowej, rezultatem czego było zmniejszenie się liczby bezrobotnych i w konsekwencji spadek stóp bezrobocia (tabela 16).

Tabela 16.

**Liczba i stopa bezrobotnych w województwach:
dolnośląskim, lubuskim, opolskim, zachodniopomorskim
w latach 2000–2009 (tys.; %)**

Województwa	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	Stopa bezrobocia rejestrowanego	
											2000	2009
Dolnośląskie	231,7	267,4	279,3	278,3	257,1	233,4	185,4	127,5	113,9	146,3	18,4	12,8
Lubuskie	89,1	102,2	109,6	108,0	99,4	89,2	72,8	52,3	46,3	61,1	21,3	16,2
Opolskie	69,3	78,6	83,4	81,6	74,6	69,4	60,1	43,3	35,7	47,1	15,7	12,9
Zachodniopomorskie	150,1	175,3	189,6	190,9	182,7	168,8	138,9	103,2	82,5	105,9	20,8	17,1
Polska	2702,6	3115,1	3217,0	3175,7	2999,6	2773,0	2309,4	1746,6	1473,8	1892,7	15,1	12,1

Źródło: Roczniki statystyczne województw z lat 2000–2009.

Bezrobocie, które jest zjawiskiem niejednorodnym szczególnie odczuwalne jest przez osoby młode do 25 lat i osoby w wieku 50+ oraz pozostających bez pracy ponad 1 rok. Dla pierwszej grupy jest to brak perspektyw na przyszłość dla drugiej malejące szanse na pracę, natomiast dla długotrwale bezrobotnych ograniczone możliwości ponownego wejścia na rynek pracy.

Młodzi ludzie, do 25. roku życia, znajdują się w najlepszej sytuacji w województwie dolnośląskim. Najgorsza jest tam pozycja osób w wieku powyżej 50 roku życia. Podobnie, choć nieco gorzej przedstawia się sytuacja tej kategorii osób w województwie zachodniopomorskim.

W województwach opolskim i lubuskim osoby należące do bezrobotnych o tych cechach stanowią mniej więcej podobny odsetek ogółu bezrobotnych. Procentowy udział tych grup bezrobotnych zróżnicowany regionalnie jest zasadniczo różny od tego w kraju, co świadczy o złożoności i odmiennym rozwiązywaniu problemów bezrobocia.

**PROGNOZOWANE TENDENCJE DEMOGRAFICZNE WOJEWÓDZTW
OPOLSKIEGO, DOLNOŚLĄSKIEGO, LUBUSKIEGO
I ZACHODNIOPOMORSKIEGO (DO 2035 R.)**

Przygotowanie programów strategicznego rozwoju społeczno-gospodarczego w każdej jednostce terytorialnej wymaga znajomości prospektywnego kształtowania się zjawisk i procesów demograficznych.

Heterogeniczność procesów demograficznych w Polsce w całym okresie powojennym doprowadziła do międzyregionalnego zróżnicowania sytuacji demograficznej kraju. Na szczególną jednak uwagę zasługuje obszar czterech województw Polski południowo – zachodniej obejmujący województwa: opolskie, dolnośląskie, lubuskie i zachodniopomorskie, które łączy rzeka Odra, charakter przygraniczny i przynależność do tzw. ziem odzyskanych po II wojnie światowej.

Spadek ludności Polski w 2035r. według prognozy w stosunku do 2007 r., wyniesie 2122,5 tys. osób, tj. o 5,4%.¹² Natomiast w dwóch badanych regionach prognozowane ubytki liczby ludności w analogicznym okresie będą znacznie wyższe i wyniosą odpowiednio: w województwie opolskim 13,5%, w województwie dolnośląskim 9,2%, w województwie lubuskim poniżej średniej krajowej 4,5%, a w województwie zachodniopomorskim 6,6%. (tabela 17). Główną przyczyną ujemnego przyrostu rzeczywistego zarówno Polski, jak i czterech opisywanych regionów w okresie pomiędzy dwoma ostatnimi spisami powszechnymi ludności przeliczonymi na dzień 31.XII 1988 i 2002 r. był stale malejący przyrost naturalny. W województwie opolskim dodatkowym czynnikiem było permanentnie ujemne saldo migracji zagranicznych utrzymujące się na wysokim poziomie w całym powojniu i czyniące z Opolszczyzny jeden z bardziej charakterystycznych regionów migracyjnych.¹³ Prognozowane liczby urodzeń i zgonów do 2035 r. dla województw: opolskiego, dolnośląskiego, lubuskiego i zachodniopomorskiego wskazują na odmienne kształtowanie się relacji między elementami ruchu naturalnego. O ile na Opolszczyźnie i Dolnym Śląsku w całym okresie objętym prognozą, liczba zgonów przewyższać będzie liczbę urodzeń (rys. 1 i 2), to w lubuskim do 2017 r. i zachodniopomorskim do 2014 r. (rys. 3 i 4), wystąpi dodatni przyrost, po czym zmieni znak na ujemny a różnica między liczbą

¹² *Prognoza ludności Polski na lata 2008–2035*, GUS, Departament Badań Demograficznych, www.stat.gov.pl.

¹³ K. Heffner, *Region migracyjny – migracje zagraniczne jako czynnik rozwoju społeczno-gospodarczego*, [w:] *Perspektywy demograficzne Śląska do 2030 r.*, A. Zagórowska (red.), „Studia i monografie”, Opole 2008, s. 223.

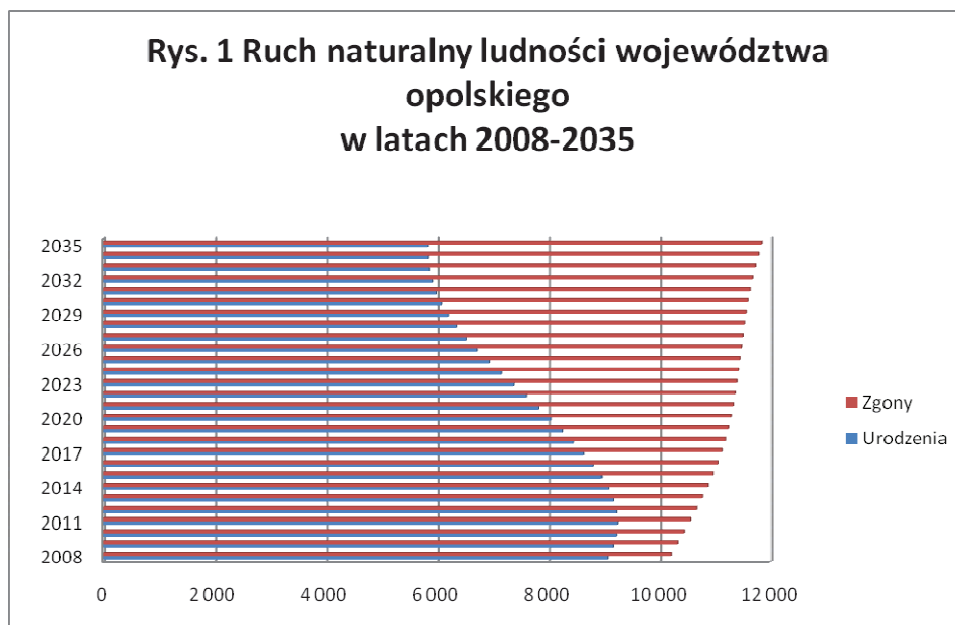
urodzeń i zgonów będzie rosła na całym obszarze Nadodrza w miarę zbliżania się do docelowego roku prognozy.

Tabela 17.

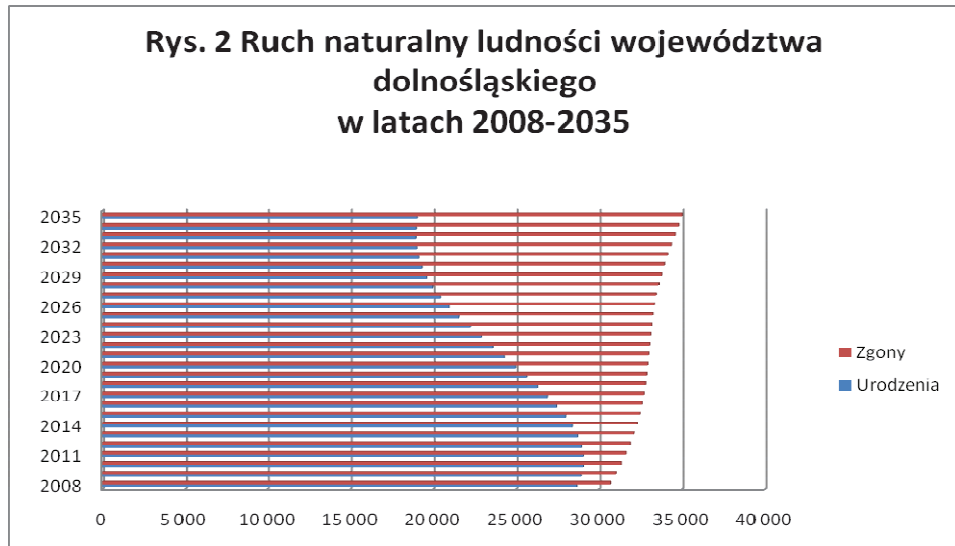
Ludność województw: opolskiego, dolnośląskiego, lubuskiego, zachodniopomorskiego w latach 2007–2035

Województwa	lata							wzrost+ ubytek-
	2007	2010	2015	2020	2025	2030	2035	
Opolskie	1 037088	1 023314	999670	978498	956326	928427	897090	-139998
Dolnośląskie	2 878410	2 863757	2 834973	2 799888	2 752445	2 688307	2 614229	-264181
Lubuskie	1 008481	1 009703	1 010212	1 007639	999215	983607	963566	-44915
Zachodnio-pomorskie	1 692271	1 691479	1 686926	1 675959	1 654416	1 620995	1 580131	-112140

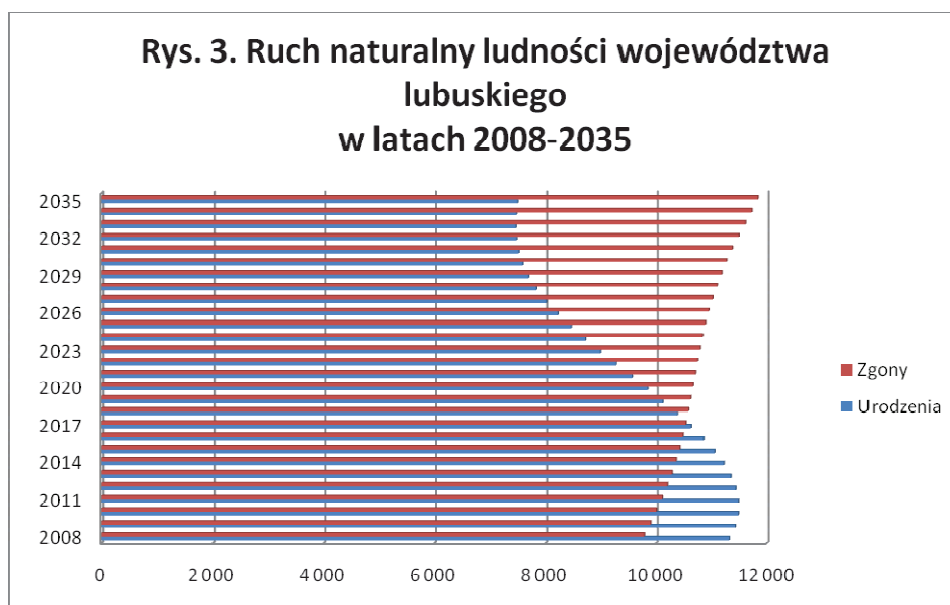
Źródło: *Prognoza ludności na lata 2008–2035*, GUS, Departament badań demograficznych www.stat.gov.pl.

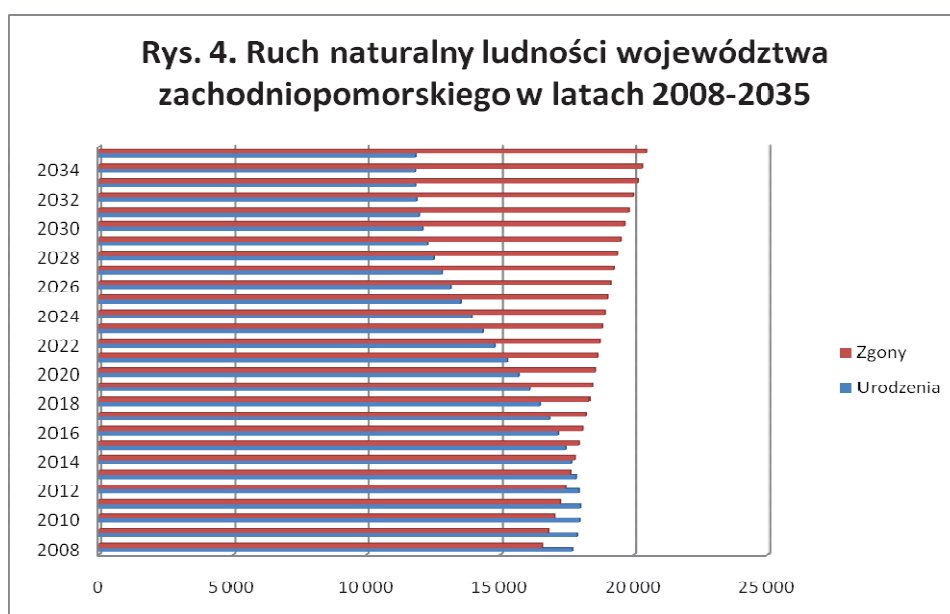
Źródło: *Prognoza ludności na lata 2008–2035*, GUS, Departament badań demograficznych, www.stat.gov.pl.

Źródło: *Prognoza ludności na lata 2008–2035*, GUS, Departament badań demograficznych, www.stat.gov.pl.

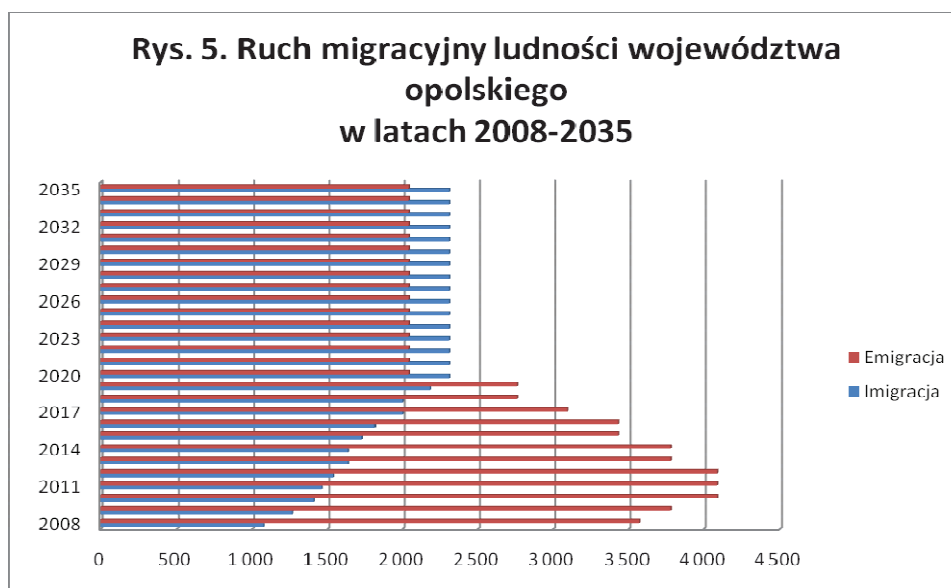

Źródło: *Prognoza ludności na lata 2008–2035*, GUS, Departament badań demograficznych, www.stat.gov.pl.

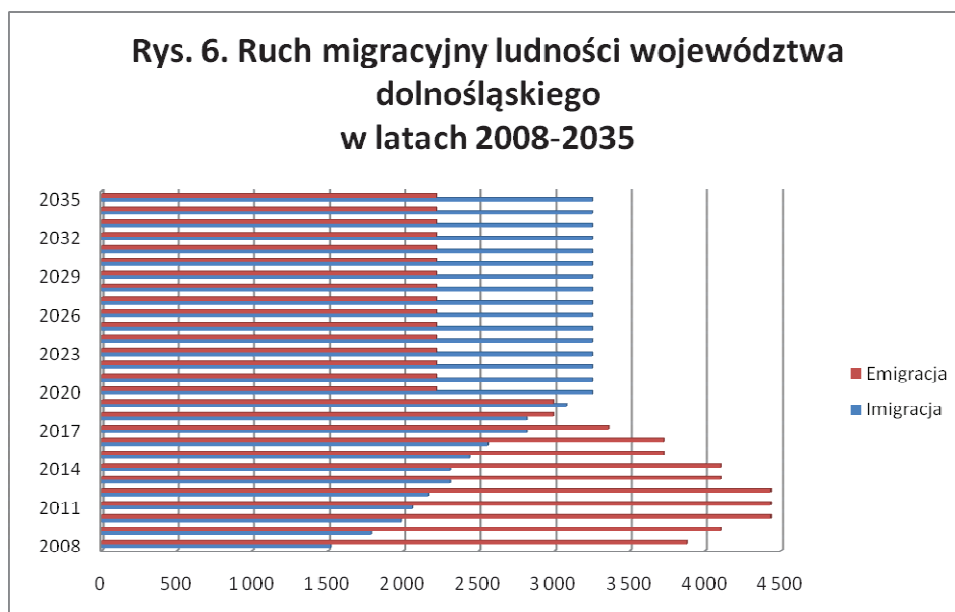

Źródło: *Prognoza ludności na lata 2008–2035*, GUS, Departament badań demograficznych, www.stat.gov.pl.

Akcesja Polski do Unii Europejskiej w 2004 roku i związane z nią otwarcie w wielu krajach rynków pracy dla Polaków zwiększyło skalę migracji, zwłaszcza zarobkowych, trudną do oszacowania, ale też przyczyniła się do przeniesienia znacznej części przyrostu demograficznego za granicę wpływając tym samym na ruch naturalny od strony urodzeń. Natężenie migracji spolaryzowane przestrzennie podlegać będzie zmianom w czasie, co ilustrują rysunki przedstawiające projekcję ruchu migracyjnego ludności opisywanych regionów do 2035 roku (rys. 5, 6, 7, 8, 9).

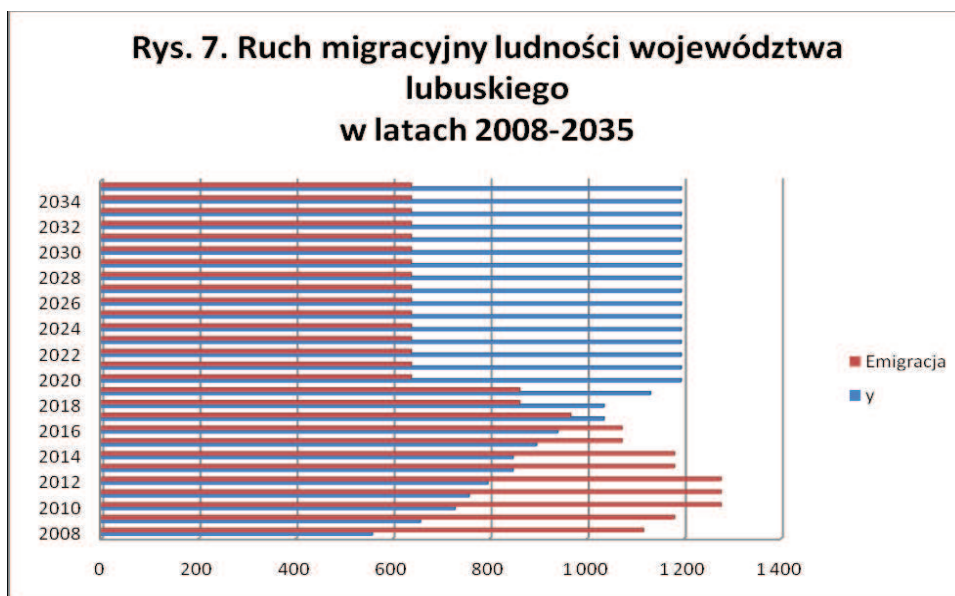

Źródło: *Prognoza ludności na lata 2008–2035*, GUS, Departament badań demograficznych, www.stat.gov.pl.

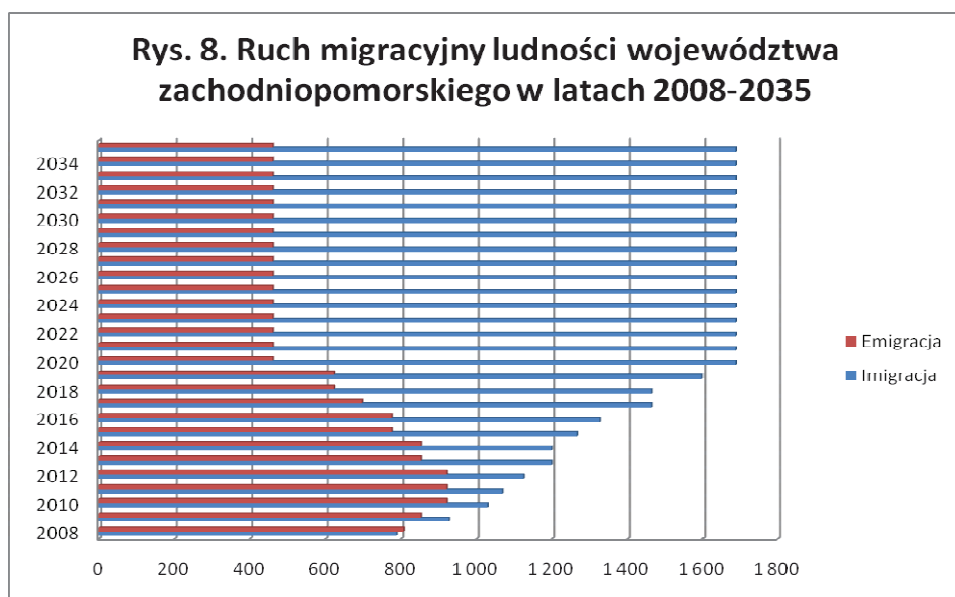

Źródło: *Prognoza ludności na lata 2008–2035*, GUS, Departament badań demograficznych, www.stat.gov.pl.

Prognozowana stabilizacja salda migracji na ujemnym poziomie we wszystkich analizowanych regionach nastąpi po 2020 r. i będzie obniżać rzeczywistą liczbę ich mieszkańców, wpływając równocześnie na pogłębienie deformacji w strukturze ludności według wieku i płci.

Źródło: *Prognoza ludności na lata 2008–2035*, GUS, Departament badań demograficznych, www.stat.gov.pl.

Źródło: *Prognoza ludności na lata 2008–2035*, GUS, Departament badań demograficznych, www.stat.gov.pl.

Tendencje te stały się na tyle trwałe i długofalowe, że projekcja ludności w regionach nadodrzańskich do 2035 r. wskazuje na petryfikację ich złej sytuacji demograficznej. Utrzymujące się przez ostatnie kilkanaście lat wysokie tempo wzrostu liczby ludności w wieku 65 lat i więcej, wraz z ze stałym zwiększaniem się udziału tej grupy osób w całej populacji, świadczą o postępującym procesie starzenia się ludności w kraju. Zróznicowanie przestrzenne w jego nasileniu można zauważyć również w perspektywie 2035 r., co wraz z malejącą liczbą urodzeń prowadzi do radykalnych zmian w strukturze wieku badanej populacji polegających głównie na przesunięciach pomiędzy kategoriami osób w wieku przedprodukcyjnym (0–17 lat) i poprodukcyjnym (60+/65+).

W województwie opolskim odsetek osób w wieku 0–17 lat spadnie z 18,2% w 2007 r. do 13,7% w 2035 r. przy jednoczesnym wzroście odsetka osób w grupie 60, 65 lat i więcej do 28,9% w 2035 r.

W województwie dolnośląskim zmniejszy się udział grupy przedprodukcyjnej w ogólnej liczbie ludności z 18,1% w 2007 r. do 14,7% w 2007 r., któremu towarzyszyć będzie wzrost odsetka osób w starszym wieku do 27,4% w 2035 r.

W województwie lubuskim procentowe zmiany w grupie obejmującej osoby w wieku 0-17 lat wyniosą według prognozy 15,7% w 2035 r., w porównaniu z 20,1% w 2007 r. przy podwojeniu odsetka osób w wieku 60 i 65 lat i powyżej, który wyniesie w 2035 r. 31%.

W województwie zachodniopomorskim prognozowane udziały osób porównywanych kategorii w ludności ogółem, osiągną wartość w 2035 r. odpowiednio 15,3% dla osób w wieku przedprodukcyjnym i 26,8% dla osób w wieku poprodukcyjnym. Przedstawione zmiany proporcji pomiędzy nieprodukcyjnymi grupami wieku wskazują na „odwracanie” się piramidy wieku, która z progresywnej o szerokiej podstawie obejmującej liczne roczniki ludzi młodych, charakterystycznej dla młodych społeczności, staje się regresywną z wąską podstawą tworzoną przez coraz mniej liczne roczniki młodych osób natomiast szeroko reprezentowaną przez coraz starsze roczniki.

Na odrębną uwagę zasługuje kształtowanie się grupy osób w wieku produkcyjnym, czyli potencjalnych zasobów pracy, które determinować będą podażową stronę rynku pracy. W okresie objętym prognozą wystąpi zdecydowany ubytek zasobów pracy.

Tabela 18.

**Prognozowana liczba ludności w wieku produkcyjnym dla województw:
opolskiego, dolnośląskiego, lubuskiego i zachodniopomorskiego
(wg stanu na koniec roku)**

Województwa	Lata							Spadek+ Wzrost- 2007–2035
	2007	2010	2015	2020	2025	2030	2035	
Opolskie	678 151	672 993	639 974	599 352	563 656	539 324	515 212	-162 939
Dolnośląskie	1 898 148	1 880 941	1 779 311	1 659 768	1 583 467	1 554 932	1 511 569	-386 579
Lubuskie	663 684	663 463	635 174	597 764	573 305	566 431	555 291	-108 393
Zachodnio- pomorskie	1 115 412	1 111 421	1 062 587	996 993	954 286	938 129	915 938	-199 474

Źródło: Jak w tabeli 1.

Regionem, w którym nastąpi relatywnie największe uszczuplenie potencjalnych zasobów pracy będzie Opolszczyzna, gdyż straci w 2035 r. prawie jedną czwartą (24%) potencjalnych zasobów pracy z 2007 r. W Dolnośląskim ubędzie jedna piąta potencjalnych zasobów pracy w stosunku do 2007 r. W pozostałych regionach straty będą oscylowały wokół 17 punktów procentowych.

Starzenie się ludności, które dokonuje się z coraz większą dynamiką oraz efekt falowania wyżów i niżów demograficznych powodują już teraz, a w przyszłości z większą siłą przemieszczenie wewnątrz zasobów pracy pomiędzy ludnością mobilną i niemobilną co jest ewidentnym przejawem starzenia się zasobów pracy, a jego następstwem będzie zmniejszenie skłonności osób stanowiących zasób pracy do zmian miejsca zamieszkania

i przekwalifikowania.¹⁴ Ważną kwestią dotyczącą osób w niemobilnym wieku produkcyjnym jest zawsze powrót na rynek pracy po jej utracie, o czym świadczy aktualna struktura bezrobotnych według wieku i czasu pozostawania bez pracy. Problemem znacznie bardziej groźnym w skutkach w skali kraju i regionów będzie wzrost wskaźnika obciążenia ekonomicznego, co prezentuje tabela 20.

Tabela 19.

Wskaźnik obciążenia ekonomicznego w województwach: opolskim, dolnośląskim, lubuskim i zachodniopomorskim w latach 2007–2035 /według prognozy/

Województwa	Lata						
	2007	2010	2015	2020	2025	2030	2035
Opolskie	52,9	52	56,2	63,3	69,7	72,1	74,1
Dolnośląskie	51,6	52,2	59,3	68,6	73,8	72,8	72,9
Lubuskie	51,9	71,3	81,5	78,2	76,	75,5	73,4
Zachodniopomorskie	85,3	84,2	80,9	77,5	77	74,4	73,3

Źródło: *Ibidem*.

Z jednej strony zmniejszająca się liczba urodzeń a z drugiej wzrastający odsetek osób starszych wiekiem diametralnie przemodelują strukturę ludności według wieku do 2035r. na opisywanych obszarach. Rodzi to konieczność innego spojrzenia i nadania odpowiedniej rangi problemom demograficznym w konstruowanych strategiach rozwoju lokalnego i regionalnego.

Ostrzegawczy charakter prognoz demograficznych umożliwi bowiem podejmowanie działań zapobiegawczych lub dostosowawczych w wielu obszarach, głównie jednak dotyczących rozwiązywania kwestii społecznych, w tym rynku pracy.

¹⁴ A. Rosner, M. Stanny, *Demograficzne aspekty zasobów pracy w Polsce do 2030 r.*, „Polityka Społeczna”, nr 1 2008.

KONKLUZJE

Okres 10 lat, w którym analizowane były zmiany ludności i jej struktury nie jest wystarczająco długi aby ukazać ich przyczyny i konsekwencje z uwagi na fakt, że w przeciwieństwie do rozwoju gospodarczego, który ma charakter skokowy, rozwój demograficzny ma wolniejszy, generacyjny przebieg.

Dane statystyczne, które zostały zaprezentowane w opracowaniu uzasadniają jednak w znacznej mierze tezę o narastającym kryzysie demograficznym i społecznym w opisywanych województwach. Świadczą o tym fakty związane z depopulacją i starzeniem się ludności tego obszaru oraz dysproporcje regionalne. Występowanie napięć będących następstwem niekorzystnych tendencji demograficznych, wymagać będzie przemodelowania dotychczasowej polityki regionalnej w sposób umożliwiający realizację koncepcji zrównoważonego rozwoju, czyli zwrócenia baczniejszej uwagi na rozwój społeczny, którego istotny element powinna stanowić polityka prorodzinna.

Badane obszary nie w pełni wykorzystują rentę położenia. Bezrobocie jest wprawdzie niższe niż w skali kraju, jednak dotyczy to jedynie województwa dolnośląskiego, które staje się liderem tych ziem. Pozostałe regiony charakteryzuje większa skala i głębokość problemów demograficznych, społecznych i gospodarczych. W relatywnie najmniej korzystnej sytuacji demograficznej jest województwo opolskie, w którym zachodzące negatywne zjawiska i procesy demograficzne doprowadziły do regresu demograficznego, w wyniku którego obszar ten traci zdolności rozwojowe tkwiące w kapitale ludzkim.

Występujące różnicowania, jak i elementy łączące opisywane województwa powinny skłaniać do podejmowania inicjatyw ponadregionalnych polegających na szukaniu rozwiązań zmierzających do zapewnienia im trwałego i zrównoważonego rozwoju, co jest równoznaczne z lepszym wykorzystaniem atutów tego obszaru, jakimi są położenie, rzeka Odra, walory turystyczne oraz jako główny czynnik rozwoju coraz lepiej wykształcona ludność.

Uwarunkowania demograficzne rozwoju zasobów pracy województw nadodrzańskich (opolskiego, dolnośląskiego, lubuskiego i zachodniopomorskiego).

LITERATURA

- Budowanie i pomiar kapitału ludzkiego w firmie*, P. Bochniarz, K. Gugala (red.), Poltext, Warszawa 2005.
- Eberhardt P.**, *Przemieszczenie ludności na terytorium Polski spowodowane II wojną światową*, PAN IGiPZ, „Dokumentacja Geograficzna”, nr 15, Warszawa 2000.
- Gorzalak G., Olechnicka A.**, *Innowacyjny potencjał polskich regionów*, [w:] *Wiedza a wzrost gospodarczy*, L. Zienkowski (red.), Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2003.
- Heffner K.**, *Region migracyjny – migracje zagraniczne jako czynnik rozwoju społeczno-gospodarczego*, [w:] *Perspektywy demograficzne Śląska do 2030 r.*, A. Zagórska (red.), „Studia i monografie”, Opole 2008.
- Kwiatkowski E.**, *Bezrobocie. Podstawy teoretyczne*, Wydawnictwo Naukowe PWN Warszawa 2002.
- Prognoza ludności Polski na lata 2008–2035*, GUS, Departament Badań Demograficznych, www.stat.gov.pl
- Rauziński R., Zagórska A.**, *Sytuacja demograficzna społeczeństwa Nadodrza w latach 1946–2035 (województwa: opolskie, dolnośląskie, lubuskie, zachodniopomorskie)*, [w:] *Zarządzanie rozwojem regionu – wymiar społeczny, gospodarczy i środowiskowy*, K. Malik (red.), Politechnika Opolska, Wydział Zarządzania, Samorząd Województwa Opolskiego, Komitet Przestrzennego Zagospodarowania Kraju PAN, Komitet Nauk o Pracy i Polityce Społecznej PAN – Komisja Regionalnej Polityki Społecznej, Opole 2010.
- Rosner A., Stanny M.**, *Demograficzne aspekty zasobów pracy w Polsce do 2030 r.*, „Polityka Społeczna”, nr 1 2008
- Skórska A.**, *Uwarunkowania demograficzne rynku pracy*, [w:] *Ekonomia rynku pracy*, D. Kotlorz (red.), Prace naukowe Akademii Ekonomicznej im. K. Adamieckiego, Katowice 2007.
- Witkowski J.**, *Rozwój ludności, a rynek pracy – Polska i Europa*, [w:] *Problemy demograficzne Polski przed wejściem do Unii Europejskiej*, Z. Strzelecki, PWE, Warszawa.

Zagórska A., *Uwarunkowania demograficzne rozwoju opolskiego ośrodka akademickiego. Instrumentarium rozwoju. Ład społeczny*, K. Malik (red.), Opole 2007.

Zagórska A., *Wykształcenie jako element kapitału ludzkiego mieszkańców Śląska Opolskiego*, [w:] *Kapitał ludzki w rozwoju regionu. Uwarunkowania makro i mikroekonomiczne*, K. Heffner, K. Malik (red.), Opole 2005.

Agata Zagórska

**DEMOGRAPHIC CONDITIONS OF LABOUR RESOURCES
DEVELOPMENT IN NADODRZE VOIVODSHIPS
(OPOLSKIE, DOLNOŚLĄSKIE, LUBUSKIE AND ZACHODNIOPOMORSKIE)**

Abstract

Demographic factors have always had a strong influence on the development of countries and regions and in determining their future. Demographic processes argue for the necessity of systematic research on population changes and their consequences, especially for labour resources, as well as formulation of new regional policies that give proper weight to human factors. Heterogeneity of demographic processes in Poland throughout the postwar period has led to interregional differences in the demographic situation. The area marked by the population phenomena as not having a precedent in the demographic phenomenology was an area of so-called reclaimed lands, which includes four voivodships: opolskie, dolnośląskie, lubuskie and zachodniopomorskie.